

ницька продукція не може перебувати в інших заставах, ніж за аграрними розписками.

Застава тваринницької продукції за аграрною розпискою наділяє кредитора правом у разі невиконання боржником зобов'язання за аграрною розпискою у порядку примусового виконання зобов'язання боржника за аграрною розпискою одержати задоволення вимог за рахунок заставленої тваринницької продукції переважно перед іншими кредиторами цього боржника за аграрною розпискою. Задоволення вимог кредитора за аграрною розпискою за рахунок заставленої тваринницької продукції здійснюється за вибором кредитора за аграрною розпискою у будь-який спосіб, не заборонений законом, у тому числі шляхом передачі йому права власності на предмет застави в рахунок погашення майнового зобов'язання боржника за товарною аграрною розпискою, або погашення грошового зобов'язання боржника за фінансовою аграрною розпискою шляхом укладення договору купівлі-продажу заставленої тваринницької продукції з іншою особою - покупцем (у тому числі шляхом укладення договору на публічних торгах) з отриманням у рахунок виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою плати за таким договором.

Виконання зобов'язань за аграрною розпискою, що передбачає заставу тваринницької продукції, може забезпечуватися додатково будь-якими передбаченими законодавством України видами забезпечення виконання зобов'язань.

Предмет застави (тваринницька продукція) може бути застрахований кредитором за аграрною розпискою або боржником за аграрною розпискою. Кредитор та боржник можуть домовитися про спільне здійснення витрат на страхування предмета застави за аграрною розпискою».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

2. Кабінет Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом.

Президент України

6.3. Правова регламентація страхування ризиків сільськогосподарського виробництва з державною підтримкою в Україні та ЄС

Аграрній сфері господарювання притаманні значні особливості щодо організації виробничо-господарської діяльності. Ризики такої діяльності є значно вищими, ніж в інших сферах виробництва. Це обумовлено вирішальним впливом на неї природно-кліматичних умов, використанням при її здійсненні природних ресурсів (земельних ділянок, вод, лісів тощо) та живих біологічних організмів (рослин і тварин), сезонністю сільськогосподарського виробництва¹. Механізмом, що дозволяє мінімізувати такі ризики, є страхування, правові аспекти якого з державною підтримкою у сфері сільського господарства охарактеризуємо далі.

Передусім зазначимо, що страхування само по собі є економічною категорією. Як вказує Н. М. Внукова, страхування – це система економічних відносин, яка дозволяє відшкодувати витрати, а також захистити майнові інтереси підприємців та фізичних осіб від стихійних явищ та інших непередбачуваних подій². У юридичній науці висловлюються інші думки щодо страхування. Так, приміром, його характеризують як (а) діяльність спеціально уповноважених організацій і суб'єктів господарювання (страховиків), пов'язана з наданням страхових послуг юридичним особам або громадянам (страхувальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання передбаченої законом або договором страхування події (страхового випадку) за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страховиками страхових платежів³ або ж як (б) систему правових, економіч-

¹ Уркевич В. Ю. Правові питання страхування ризиків сільськогосподарського виробництва. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. Київ, 2009. № 2 (3). С. 44.

² Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посіб. Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін.; за заг. ред. Н. М. Внукової. Бурун Книга, Харків, 2004. 376 с.

³ Гетьманець О. П., Шуміла О. М. Правове регулювання страхової діяльності : навч. посібн. Хай-Тек Пресс. Київ, 2014. 400 с.

них та організаційних відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних страхових випадків, визначених законодавством або договором страхування, за рахунок грошових фондів шляхом оплати фізичними та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів¹.

У межах загальної категорії «страхування» виділяють його різні види, сфери, галузі, серед яких самостійне місце займає страхування у сфері сільського господарства, агрострахування. Дослідниками пропонуються такі визначення останнього: (а) вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у випадку настання певних негативних наслідків за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів²; (б) фінансова компенсація, що надається державою для відшкодування збитків внаслідок втрати застрахованої сільськогосподарської продукції певного виду у зв'язку із настанням страхового випадку, з метою недопущення збитковості сільськогосподарського товаровиробника³. І. В. Горіславська висловила власну думку з цього приводу, згідно якої аграрні страхові правовідносини – це врегульована нормами права (як аграрного, так і інших галузей права) система суспільних відносин, які виникають між сільськогосподарськими підприємствами й їх членами, та їх структурними підрозділами й органами управління з приводу формування страхового (резервного) фонду та з приводу доцільності здійснення дій по страхуванню майна сільськогосподарського підприємства; а також відносини, які виникають між сільськогосподарськими підприємствами та фінансовими установами на підставі договорів страхування, а також між сільськогосподарськими підприємствами та органами державної влади з приводу реалізації

¹ Нагребельний В. П. Юридична енциклопедія. Том 5 / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ. 2003. 735 с.

² Статівка А. М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти) : навч. посіб. А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич. Харків: Юрайт. 2014. 352 с.

³ Филлюк А. С. Аграрно-правовые способы защиты имущественных прав сельскохозяйственных товаропроизводителей в Украине. *Современное право*. № 8. 2013. С. 145–147.

державних програм у сфері аграрного страхування¹. Незважаючи на певні розбіжності щодо розглядуваної категорії зрозуміло, що специфіка агрострахування визначається через особливий суб'єктний склад відповідних суспільних відносин (страхувальником виступає сільськогосподарський товаровиробник) і сферу виникнення та існування відповідних виробничо-господарських ризиків (сільське господарство, сільськогосподарське виробництво).

У свою чергу різновидом агрострахування є страхування сільськогосподарського виробництва з державною підтримкою, в якому обов'язкову участь бере держава. Правові засади такої участі та правила функціонування відносин щодо цього різновиду страхування визначено Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 р., № 4391-VI². Статтею 1 цього Закону визначено, що страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою – це економічні відносини щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених цим Законом, за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів, яке здійснюється відповідно до положень цього Закону і визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини і тварини.

Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції, в порядку, встановленому цим Законом. Перелік сільсько-

¹ Горіславська І. В. Правові засади здійснення аграрних страхових відносин : монографія. ЦП «КОМПРИНТ». Київ. 2013. 228 с.

² Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09.02.2012 р., № 4391-VI. *Відомості Верховної Ради України*. № 41. 2012. Ст. 491.

господарських страхових ризиків, а також об'єктів страхування, частина страхових платежів (страхових премій), яка субсидується з державного бюджету, порядок та умови надання державної підтримки визначаються КМ України за поданням Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Так, Порядок та умови надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій) затверджено постановою КМ України від 15.08.2012 р., № 813. Цим підзаконним нормативно-правовим актом визначено, що державна підтримка у галузі страхування надається сільськогосподарським товаровиробникам у формі компенсації, але не більш як 50% вартості страхового платежу. Бюджетні кошти спрямовуються на захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників від ризику загибелі сільськогосподарських культур шляхом часткового здешевлення страхових платежів та забезпечення стабільності аграрного виробництва. Звідси фактично йдеться про те, що розглядувана державна підтримка може надаватися лише сільськогосподарським товаровиробникам продукції рослинництва, а тваринницькі господарства, на жаль, таку допомогу отримати у даний час не можуть.

Також Урядом України визначено, що до умов отримання розглядуваної державної підтримки належить те, що вона надається лише сільськогосподарським товаровиробникам, які: (а) здійснюють виробництво сільськогосподарської рослинницької продукції на території України; (б) уклали із страховиком договір страхування сільськогосподарської рослинницької продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків; (в) сплатили страховику страховий платіж за договором страхування у розмірах, розрахованих виходячи із стандартних страхових продуктів; (г) не перебувають на стадії ліквідації та стосовно яких не порушено справу про банкрутство; (д) не мають прострочену більш як на шість місяців заборгованість перед державним (місцевим бюджетом) та Пенсійним фондом України¹.

¹ Уркевич В. Ю. Новації правового регулювання агрострахування в Україні. *Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку* : матер.

Страхування сільськогосподарських культур, яке супроводжується державною підтримкою, може здійснюватися як на весь період вирощування (страховий продукт 1), так і на період перезимівлі (страховий продукт 2) або ж на весняно-літній період (страховий продукт 3) у разі: вимерзання, випрівання, випирання, льодової кірки; заморозків у повітрі в період формування репродуктивних органів озимої пшениці; граду, удару блискавки; землетрусу; лавини, земельного зсуву, земельного або земельно-водного селю; сильного вітру, пилової бурі, шквалу, смерчу, суховію, видування; сильного дощу, тривалих дощів, повені, паводка, вимокання; посухи у весняно-літній період; зимової посухи; пожежі; епіфітотії; осередку масового розмноження шкідливого організму; спалаху масового розмноження шкідника рослин; вторинних хвороб рослин; зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню, ґрунтової кірки, випадіння рослин; протиправних дій третіх осіб стосовно сільськогосподарських культур.

Страховальники (сільськогосподарські товаровиробники) для отримання права на компенсацію страхового платежу подають протягом 5-ти робочих днів після укладення договору страхування заяву встановленої форми й такі документи: (а) копію договору страхування, засвідчену страховальником; (б) копії розрахунково-платіжних документів, що засвідчують суму фактично сплачених страхових платежів; (в) довідку про банківські реквізити страховальника; (г) довідку про відсутність (наявність) заборгованості з податків і зборів (обов'язкових платежів).

З викладеного вбачається, що у законодавстві України закріплено такий механізм, згідно якого сільськогосподарський товаровиробник має спочатку сплатити страховику страхові платежі у розмірі, визначеному договором страхування, а вже потім у нього виникає право на отримання відповідного відшкодування з боку держави.

Кошти, передбачені у державному бюджеті України на відповідний рік для компенсації страхових платежів (премій), сплачених

сільськогосподарськими товаровиробниками, розподіляються спеціальною комісією, повноваження якої визначено Положенням про комісію Мінагрополітики України з питань надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам шляхом здешевлення страхових платежів, затвердженим наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 04.10.2012 р., № 599, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22.10.2012 р. за № 1765/22077.

Незважаючи на наявність наведених нормативних приписів, агрострахування в Україні фактично не застосовується, його рівень, як зазначають фахівці, складає лише від 5 до 7 %. Причини цього криються в обмежених фінансових можливостях сільськогосподарських товаровиробників, їх економії на агрострахуванні, відсутності державних й недостатньому рівні сталості приватних страхових компаній, складній й фінансово витратній процедурі оформлення договору страхування тощо¹.

Інші конструкції взаємодії учасників страхових відносин, й зокрема у сфері сільського господарства, запроваджено в деяких зарубіжних країнах. Як стверджується в спеціальній юридичній літературі, згідно законодавства ЄС державна допомога сільськогосподарським товаровиробникам може бути надана в 2-х формах: 1) одноразові грошові виплати для відшкодування збитків, завданих стихійним лихом, коли, як правило, втрачено більше ніж 30 % сільськогосподарської продукції й 2) субсидування певної частини страхових внесків у розмірі від 50 до 80 %².

¹ Мушенюк В. В. Правовое регулирование агрострахования в Украине: современное состояние и перспективы. *Информационно-правовая поддержка охраны окружающей среды и устойчивого развития* : по матер. круглых столов: ООО «ТОППРИНТ». Минск. 2014. С. 86-89.

² Радзивицус Г., Стонкуте Э. Экономический и правовой механизм страхования сельскохозяйственных товаропроизводителей в Литве. *Правовое регулирование аграрных земельных отношений, природопользования и охраны окружающей среды в сельском хозяйстве в России, Украины, Белоруссии, Казахстана, других стран СНГ и государств ЕС: состояние, проблемы, пути совершенствования* : междунар. сб. науч. труд. аграрных и юрид. высш. учебн. завед. России, Украины, Белоруссии, Казахстана, других стран СНГ и государств ЕС. Т 1. Москва 2009. С. 419–425.

Держави-члени ЄС, залежно від ступеня участі в механізмах врегулювання збитків від несприятливих метеорологічних явищ у сільському господарстві, умовно поділяються на 2 групи: а) країни, в яких держава у механізмах врегулювання збитків не бере участі (приміром, Данія, Естонія, Англія, Фінляндія, Швеція, Німеччина, де послуги страхування від сільськогосподарських ризиків надають лише приватні страхові компанії) й б) країни, в яких держава компенсує частину витрат зі страхування врожаю сільськогосподарських культур (наприклад, Франція, Ірландія, Австрія, Греція, Італія, Польща, Люксембург, Португалія, Іспанія, Латвія й Литва). При цьому способи такої підтримки різняться, – окремі держави компенсують збитки за рахунок спеціально створеного фонду (Франція, Ірландія, Литва), інші субсидують певну частину страхових премій (Австрія, Греція, Італія, Латвія, Польща, Люксембург, Португалія, Іспанія). Окремо можна назвати країни, що запроваджено державне перестраховування системних ризиків (Іспанія й Португалія – від посухи, Голландія – від злив). У більшості держав агрострахування є добровільним, проте в Греції та на Кіпрі функціонує обов'язкове страхування сільськогосподарських культур від пошкодження градом. Більше того, окремі країни ЄС запровадили систему так званого базового страхового захисту, сутність якого полягає у тому, що при настанні стихійного випадку на певній території сільськогосподарським товаровиробникам, що сплатили обов'язкові страхові платежі, виплачується грошова компенсація фіксованого розміру за кожен пошкоджений гектар посівів. Зрозуміло, що сільськогосподарським товаровиробникам, що не приймають участі у такій системі страхування, зазначена компенсація не виплачується.

Викладене дозволяє підсумувати, що правова регламентація страхування ризиків сільськогосподарського виробництва з державною підтримкою в Україні не є досконалою. Існуючий в країні організаційно-правовий механізм такої підтримки містить певні вади та є доволі громіздким. За досвідом окремих держав-членів ЄС в Україні доцільно запровадити систему базового страхового захисту сільськогосподарського виробництва, що буде автоматично поширюватися на всіх сільськогосподарських товаровиробників як вчасно та і в повному обсязі сплатили відповідні страхові платежі.